

POSTMODERNI ETOS JEDNOG IZNOVA POSVEĆENOG SVETA

Mario Kopic, *Sekstant: skice o duhovnim temeljima svijeta*, Beograd: Službeni glasnik, 2010

Izričitije nego u prethodnim knjigama (*S Nietzscheom o Evropi*, Zagreb: Naklada Jasenski i Turk, 2001; *Izazovi post-metafizike*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2007; *Nezacijeljene rane svijeta*, Zagreb: Antibarbarus, 2007), Kopic u *Sekstantu* prodornim analizama i britkim dijagnozama nastoji da ocrta aktuelnu „duhovnu situaciju vremena“. O duhu i o svetu je, dakle, reč. To zvuči sasvim tradicionalno i možda preambiciozno, naročito ukoliko se uzme u obzir podnaslov koji veli da bi se – doduše, u skicama – progovorilo nešto još o temeljima, o „duhovnim temeljima svijeta“. Ne srećemo se međutim sa „fundamentalizmom“ bilo koje sorte. U izvesnom smislu, naprotiv. Pre je reč o geografiji nego o geologiji ili genealogiji. Otud i naslov; sekstant je naime instrument pomoću kojeg se, obično na morima, orijentiše izračunavanjem visine nebeskih tela. Tako i ovde, orijentiri se konsteliraju u sistematskom duhu, a ne duhu sistema, jedne enciklopedije.

Ako smo dobro prebrojali, 37 odrednica, abecedno ali niukoliko slučajno nanizanih, već pre nekako jedna iz druge ishodećih, sa počesto iterirajućim motivima, mapiraju prostor jednog osmišljenog i istovremeno otvorenog sveta. U ovom nezaključenom i isprepletenom evociranju pojmova i egzistencijala, u nekoliko promišljenih poteza se izlažu gotovo svi koncepti čije konceptualizacije se čini da određuju naše vreme: od čoveka, pojedinca i humanizma, do psihoanalize, religije i umetnosti, od dara, događaja (*ereignis*) i opuštenosti do demokratije, Evrope, nasilja, ljubavi i rada. Svi oni su pregledno i koncentrisano izloženi, punktirani odlučujućim toposima svog samorazumevanja kroz likove dobro probranih filozofskih

autora (među kojima je, s dobrim razlogom, privilegovano mesto zauzeo Hajdeger (Heidegger)) i opremljeni sugestijama za recentno lociranje u diskurzivnoj mreži postmodernog doba.

Ali ovde je na delu jedna zrela, na prvi pogled konzervativna postmoderna, mada svakako ne u Habermasovom (Habermas) smislu tog epiteta. Reč je izvesnom mirenju, o izvesnoj pacifikaciji ultramodernističke žestine i čak utoliko rehabilitaciji starih, možda i najstarijih i već uveliko ozloglašanih vrednosti. Ponešto redukovanim stilom za račun doslednosti, teče jedno prodorno, da tako kažemo, onto-političko izlaganje, jedna angažovana ali do srži antidoktrinarna obrada ne nekakvog korena (ne tematizuje se bivstovanje na ultimativnu konspiraciju s kojim, kao „poslednjom referencom“, se ipak poziva) nego spleta žila koje uokviraju ili treba da uokviruju naše prebivanje, naše slobodno i duhovno postojanje, razumevanje i orijentisanje u onom našem svetu koji ipak ne posedujemo, već s obzirom na koji bismo mogli i morali biti obzirni i zahvalni. Njega su filozofi samo tumačili, revolucionari menjali, a Kopic veruje da je sada „riječ o tome da se svijet razumije“: „Pustiti da bude, razumjeti svekoliko i svako bivstvjuće iz njegovog bivstvovanja, znači otvoriti se orijentaciji, orijentaciji koja se podudara sa smislom bivstvovanja. Ako je 19. stoljeće bilo stoljeće produkcije, zasnovano na radu, a 20. stoljeće stoljeće organizacije, utemeljeno na volji za moć i volji za vlašću, onda će 21. stoljeće biti stoljeće *orijentacije*.“

Reč je, dakle, o izvesnoj prekonfiguraciji pojmovlja koje nema katastrofičnost „postizma“ u sebi: u našem postmodernom dobu, veli autor, „umjesto apokaliptičkog kraja svijeta zbiva se samo kraj jedne epohe i s tom epohom povezane slike svijeta“: umesto smrti čoveka upokojava se samo poistovećivanja čoveka sa subjektom, umesto posvemašnje bezumnosti koja se detektuje skončava samo onaj um koji se afirmisao kao *ratio*, a umesto navodnog trijumfa nihilizma u dovršenoj desakralizaciji svih svetinja otkriva se upravo samo „sveto kao sveto“. Te rekonstruisane i zanovljene vrednosti utemeljuju se sada na „*ethosu* bivstvovanja“. On proističe iz hrišćanskog etosa ali se više ne oslanja na Boga kao na personu, niti i na kakav antropocentizam. U njemu je slobodni čovek svestan da u svetu nema hijerarhije i da je zato „u svom bivstvovanju sveto svako, pa i najmanje bivstvjuće“: „Iz toga potom proistječe i *nova odgovornost* spram svega što jest. Čovek nije gospodar niti upravnik (u sjeni Boga Gospodara)

bivstvujućih, nego čuvar bivstvujućeg u njegovom bivstovanju, svih bivstvujućih, poglavito, pak, živih bića.“

Jedan postantropocentrički humanizam, ukratko, smenjuje onaj gospodareći, subjekt-centrični. Tri njegova temeljna principa: svetost (ljudskog) života, posvećenost mrtvih (ljudi) i dostojanstvo (čoveka) – „vrijednosti koje su postojale i prije, no tek su danas, u postmodernom dobu, postale bezuvjetne: apsolutne i globalne“ – u doba „postmetafizičke spoznaje o odgovornosti čoveka spram bivstovanja svega bivstvujućeg, spram svega živog posebno“, proširuju se nadalje, fundirajući „novu paradigmu, novog, postmodernog odnosa čovjeka prema samom sebi, su-čovjeku i svijetu“.

Redom s obzirom na preformulaciju ovih vrdnosti. Kada je reč o svetosti života, valja imati u vidu da čovekov život nije svet zato što ga je stvorio nekakav „sakralni gospodar života“, koji bi mu uz to podario smisao, nego zbog čovekove „smrtne ranjivosti“, unutar koje sam život unutar sebe pronalazi smisao. Osim toga postoji još jedan razlog za ovaj „imanentizam“ ili „antitranscendentalizam“ kada se radi o posvećivanju života; „Mogući su ratovi u ime ovog ili onog Boga, nije moguć rat u ime svetosti života“. Pri tom, postoji i vrlo konkretna aplikacija i konsekvencija ovakvog razumevanja života: njegova svetost se odnosi, ona povlači sobom „prirodno pravo“ na život koje „negira pravo na oduzimanje života“, koje odbacuje dakle smrtnu kaznu. Ukinuću smrtne kazne u Evropi Ković u tom smislu podaruje „ključno povijesno značenje“, kao znaku, kao putokazu, kao izvesnom prelomnom pomaku i dostignuću, za koje se ne libi da kaže da je „najviše, nenadmašno dobro“ i „najviši dosadašnji doseg naše civilizacije“.

Neodvojivo od razumevanja svetosti života pokazuje se i razumevanje posvećenosti mrtvih. Ta praksa je prisutna već najmanje dva i po milenijuma i „ugrađena je u temelj ne samo evropske, nego i svjetske civilizacije, civilizacije koja je identična s kulturom duha.“ Najzad, iz konačne i jedinstvene, smrtne i ranjive prirode čoveka – a ne, opet, odozgo – izvire njegovo nedodirljivo dostojanstvo, iz njegove ljudskosti a ne iz njegove nadljudskosti. Sa-milost („s visoka“, kaže se) u postmodernom pejzažu se tako pomiče ka sa-učešću i sa-osećanju proisteklom iz uvida u vlastitu ranjivost, a tolerancija se preoblikuje u „postmodernu kotoleranciju“, koja uključuje distancu spram vlastite istine i otvorenost za istine drugih.

Ispostavlja se međutim da takav humanizam zasnovan na etosu bivstvovanja ne samo da nije nov nego, pravilno shvaćen, koincidira sa temeljnim vrednostima svetskih religija, kultura i civilizacija. Na tragu Hansa Kinga (Hans Küng) specificujuć tu baštinu kao „svetski etos“, autor je preporučuje kao „univerzalni okvir globalizacije, njenu aksiološku orijentaciju“. Zajednički imenitelj svetskih etika koji se promovise sada u zajednički imenitelj svetskog etosa, u njegov „neprekoračivi i zato neotklonjivi okvir“, pronalazi se u takozvanom „zlatnom pravilu“: Ne čini drugome ono što ne želiš da drugi čini tebi. Osim ove formalne odrednice, svetski etos se prepoznaje i u tri svoje „sadržajne vrednosti“, s kojima smo se već upoznali: u „svetosti života (vrijednosti koju je barem 500 godina prije kršćanstva predstavio Buda), *posvećenosti mrtvih* (vrijednosti koju je 400 godina pred kršćanstvom zastupao Sofoklo u svojoj tragediji *Antigona*) i *autonomnom ljudskom dostojanstvu*, što ga je u modernom suvremenom obliku formuliralo evropsko prosvjetiteljstvo“. Zločin, i to kao „radiklano zlo“ koje potkopava svetski etos, onda je, konsekvantno, s tačke gledišta svetosti života, „*umorstvo* kao namjerno ubojstvo“, s gledišta posvećenosti mrtvih – „njihovo *obesvećenje*, kao što je zaborav ili zabrana pokopa ili (makar simboličkog) oprostaja“, a s tačke gledišta ljudskog dostojanstva – „*zloupotreba čovjeka*, odnosno upotreba čovjeka kao *sredstva*, bilo u ekonomske, političke, religiozne, bilo u ideološke svrhe“.

Svetski etos se tako prikazuje ne samo kao etička nego kao „prije svega i iznad svega ontološka stvar: događaj svijeta koji pogađa samo čovjekovo bivstvovanje“. Stoga on i može da se protegne, videli smo, i na pravo, ali i na specifično shvaćenu religioznost. Ta religioznost u svom „dubokom“ značenju prethodi teizmu i ateizmu i svodi se na „čvrstu vjeru u sveto kao sveto, da postoji nešto sveto“. Dve komponente svetskog etosa – svetost života i posvećenost mrtvih – svedoče uostalom o onom svetom koje je „prije božjeg i bogova“: „Nema boga i bogova bez svetoga i svetosti. No sveto kao sveto može postojati i bez bogova“. To sveto sada posvećuje život i mrtve i ne pristaje ni na kakav kompromis u tom pogledu: „Odreknemo li se tih ključnih vrednosti svjetskog etosa, tih *apsolutnih uvjeta* egzistencije čovjeka kao čovjeka, odbacujemo i svoju ljudskost. Postupamo u suprotnosti s prirodom čovjeka kao čovjeka.“

Budućnost „svetoga kao svetoga“, tako, najavljuje tek uspostavljen i rovito ustanovljen „svjetski etos“. O tom ontološkom i nemetafizičkom svetom saznajemo da „ne pravi razliku među ljudima“, da „’sveti’, ukoliko nije riječ o nihilističkoj apsulutizaciji, i kroz ateizam“, da „sjedinjuje sve nas koji se nadamo protiv nade, premda ne očekujemo eshatološko izbavljenje“. Ako ništa drugo, pomišljamo, bilo bi manje nelagodno živeti u tako posvećenom svetu. Bilo bi, takođe, i časnije ili, kao što Kopic sugerise, ne bi se živelo apsurdno, u paničnom begu od zastrašujućeg „užasa ništine“ – već bi se živeo apsurd. I verovatno bi takvo svetsko obitavanje bilo i dostojnije poz(na)vanja čoveka onako kako ga vidi savremeni trenutak mišljenja. Zaista, „Nismo domaćini bivstvujućeg, no u domu smo u svijetu kao prostoru bivstovanja. Na svijetu smo i od ovog smo svijeta, štoviše, to je naš svijet, no svijet nije naše vlasništvo“.